

STIPTA ISTVÁN*

A pénzügyi közigazgatási bíróság bíráinak rekrutációja (1884-1896)

A tanulmány az első magyar közigazgatási bíróság ítélő-bíráinak személyi összetételét és kiválasztásuk szempontjait tekinti át. A szakmai előmenetel vizsgálata mellett figyelemmel kíséri a közigazgatási jogvédelem hazai úttörőinek társadalmi státusát, politikai-közéleti tevékenységét, életkori jellemzőit és szakirodalmi tevékenységét. Nem tartalmaz teljes archontológiai és prozopográfiai elemzést, csupán azt követi nyomon, hogy a dualizmus korának Tisza Kálmán-i időszakában milyen előmeneteli és kapcsolati tényezők kellettek ahhoz, hogy valaki a Kúria bírásával azonos jogállású testület tagja legyen. A pénzügyi közigazgatási bíróság huszonnégy bírójának feltáratlan életútja további kutatások tanulságos tárgya lehet.

I. A bírói kvalifikáció törvényi feltételei, a létszám áttekintése

A pénzügyi közigazgatási bíróság létrehozataláról szóló 1883. évi XLIII. tc. 3.§-a szerint a testület bíráinak felét a bírói hivatal viselésére képesítettek közül, másik részét a pénzügyminisztérium fogalmazási szakánál – törvény által előírt – minősítéssel rendelkező személyek képezték. A létrehozó törvény az ítélőbírák számát nem határozta meg, a szükséges létszámról a minisztertanács döntött. Az 1884. évi költségvetési tervezet egyelőre hat bíróval számolt.

A bírák kinevezésére vonatkozó – uralkodóhoz címzett – pénzügyminisztériumi előterjesztés 1883. december 17-én készült el. A *Wekerle Sándor* osztálytanácsos által összeállított tervezet hangsúlyozta, hogy az ítélő-személyzet kiválasztása az állami érdek komoly mérlegelése után történt.¹ Az uralkodói kinevezésre ajánlott személyek – az indokolás szerint – „feladatuknak minden irányban” sikeresen meg tudnak felelni.

* egyetemi tanár, KRE, SZTE

¹ Magyar Nemzeti Levéltár-Országos Levéltár (a továbbiakban: MNL-OL) K 255-1883-1-2017. sz.; végleges változata: MNL-OL. K 255 1883-1-2062.

Az uralkodó négy nap múlva jóváhagyta *Szapáry Gyula* pénzügyminiszter előterjesztését. Ennek megfelelően a pénzügyi jogviták eldöntésében 1884. január 1-től *Marinovich Marcell* pénzügyminiszteri tanácsos, *dr. Kogler János* miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott pénzügyminiszteri osztálytanácsos, *Hegedűs Ferenc* pénzügyminiszteri osztálytanácsos, *dr. Székely József* budapesti ítélőtáblái bíró, *Taray Andor* nyugalmazott törvényszéki bíró és *Beniczky Gyula* nógrádi országgyűlési képviselő működött közre. A bíróság elnöke a pénzügyminisztérium nagy tekintélyű államtitkári helyettese, *Madarassy Pál* lett.²

A bírósághoz az első évben összesen 8174 érdemi döntést igénylő ügyirat érkezett.³ Ebből egyenes adóval kapcsolatban 4208, illetéküggyel összefüggésben 3966 beadványt iktattak. Az adóügyek nagy számát az okozta, hogy 1884 a három évre szóló adókievetés első éve volt, így a fellebbezések is ebben az évben születtek.

A frissen kinevezett bírák 1884. február 27-én tartották első ülésüket, melyet ebben az évben még 98 ügydöntő tanácskozás követett. A pénzügyi közigazgatási bíróság minden harmadik napon tanácskozott. A bíróság elnöke a bírák által elintézhető ügyek számát heti húszra tette. *Madarassy* a várható ügyforgalomra tekintettel már az első évben a bírák és a segédszemélyzet „arányos szaporítását” kérte a pénzügyminisztertől.

A bíróság elnökének többszöri határozott kérésére a személyzet létszámának növelése érdekében felségfolyamodvány készült.⁴ Ebben a pénzügyminiszter kifejtette, hogy az alkalmazott bírák létszámát azon az alapon számolták ki, hogy korábban a pénzügyminisztériumban milyen nagyságrendben fordultak elő adó-és illetékügyi vitás kérdések. Az 1884. évi bírósági ügyforgalmi adatok azonban radikális változást tükröztek. Kiderült, hogy az érdekeikben és jogaikban sértettek a vártnál jóval nagyobb számban kértek jogorvoslatot. A hat bíró hiába készített elő egyenként 740 ügyet kollektív döntésre, az összes panasz közel fele (4057) az első évben elintézetlen maradt. A pénzügyminiszteri előterjesztés ezért a bírák számát hárommal, a segédszemélyzet létszámát két fogalmazóval javasolta növelni. A javaslat szerint a bíróságnak egy elnökből, kilenc ítélőbíróból, egy elnöki titkárból, hat fogalmazóból, két fogalmazósegédből, egy segédhivatali igazgatóból, három írnokból, hat napidíjasból, négy rendes és három kiségitő, összesen tehát hét szolgából kellene állnia. A pénzügyminisztériumi előterjesztés készítője helyesen mutatott rá, hogy a személyzetszaporítás a felek érdekeit és a kincstár ügyeit egyaránt szolgálja, hiszen az ügyfelek jogorvoslati miatt az állam később juthat az őt jogosan megillető bevételhez.

A *Wekerle Sándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos által készített előterjesztést a minisztertanács ezúttal is elfogadta.⁵ Az uralkodó 1885. január 18-i leiratában⁶ engedélyt adott arra, hogy a létszámot a fentiek szerint szaporítsák és az ezzel járó költségzaporulatot az 1885. évi költségvetésbe pótlólag felvegyék. Megtörténtek a bírói kinevezések is.

² Budapesti Közlöny (a továbbiakban: BK), 1883. december (17. évf., 295. sz.) I. p.; Magyarország tisztii cím- és névtára (a továbbiakban: Tisztii címtár) 4. évf., 1884. I. Rész. M. kir. pénzügyminisztérium 129-130. p.

³ MNL.-OL. K 255 1885-1-173

⁴ MNL.-OL. K 255 1885-1-173

⁵ Minisztertanácsi döntés: 1885.01.21.-3. napirend: A pénzügyi közigazgatási bíróság személyzetének szaporítása.

⁶ MNL.-OL. K 255 1885-1-235.

Ferencz József 1885. március 7-én báró *Pongrácz Emil*, *Detrich Márton* és *Bóné Gézát* közigazgatási bírósági bírakká nevezte ki.⁷ *Pongrácz* és *Detrich* korábban a pénzügyminiszterium osztálytanácsosai voltak, *Bóné* a Fejér megyei alispáni pozícióját cserélte fel bírói tisztre. A következő év elején még egy kényszerű változás történt: a fiatalon elhunyt *Pongrácz Emil* helyére 1886. február 22-én *Exner Nándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos és fővárosi adófelügyelő kapott uralkodói kinevezést.

A pénzügyi közigazgatási bíróság folyamatosan emelkedő ügyiratszama és egyre szaporodó hátraléka miatt törvényi szintű változtatásra volt szükség. Az 1886. évi XI. tc. módosította a bíróságot létrehozó törvény bírói létszámra vonatkozó rendelkezését. Eszerint a pénzügyminiszternek 1888. július 1-ig kellett javaslatot tennie a bírói létszám törvényi megállapítására. A törvény addig a pénzügyi közigazgatási bíróság 1886-i költségvetésbe felvett létszámán felül további három ítélőbíró alkalmazását tette lehetővé. Ennek megfelelően az uralkodó 1886. május hó 5-én *Pfriem László* pénzügyminiszteri osztálytanácsost, *Teleszky Ferenc* budapesti ítélőtáblai pótbírót és *Szilassy Aladár* budapesti ügyvédet bízta meg pénzügyi közigazgatási bíráskodással.⁸

1887-től tehát *Madarassy Pál* elnökletével *Marinovich Marcell*, *Kogler János*, *Széky József*, *Hegedűs Ferenc*, *Taray Andor*, *Beniczky Gyula*, *Detrich Márton*, *Bóné Géza*, *Exner Nándor*, *Pfriem László*, *Teleszky Ferenc* és *Szilassy Aladár* ítélkezett.⁹ 1888-ban *Marinovich* saját kérelemre nyugállományba vonult, helyére még ebben az évben *Raić György* pénzügyminiszteri osztálytanácsos került.¹⁰ 1891-ben *Detrich Márton* meghalt, székét *Vöröss Sándor* pénzügyminiszteri osztálytanácsos foglalta el, de a szakmai paritás biztosítása érdekében *Reviczky Ambrus* budapesti törvényszéki bíró szám-feletti ítélő-bírói kinevezést kapott. 1892 fontos változást hozott a testület életében: *Madarassy Pál* helyett *Ludvig János* pénzügyminiszteri tanácsos lett a bíróság elnöke. Ebben az évben *Hegedűs Ferenc* is nyugdíjaztatását kérte.¹¹ A bírói testület – az elnökkel együtt – tíz tagú volt.¹² 1893-ban *Raić György* is nyugdíjaztatását kérte, helyére *Keömley Nándor* királyi tanácsosi címmel felruházott zágrábi pénzügy-igazgatóhelyettes lépett. *Beniczky Gyula* 1894 augusztusában meghalt, az új bíró *Zubkovics Arzén* pénzügyminiszteri osztálytanácsos lett. 1895-ben *Hammer Károly* és *dr. Fellegi Viktor* pénzügyminiszteri osztálytanácsosok is bírói kinevezést kaptak.¹³

⁷ MNL-OL. K 255 1885-I-619. BK. 1885. március (19. évf.) 57. sz. 1. p.

⁸ *Pénzügyi Közlöny* (a továbbiakban: PK), 1886-05-12. 18. sz. 230. p.

⁹ Tiszti címtár 6. évf., 1887. Magyarország. M. kir. pénzügyminiszterium 163-164. p.

¹⁰ BK. 1888. november (22. évf., 272. sz.) 1888-11-23. 1. p.; Tiszti címtár 7. évf., 1888. Magyarország M. kir. pénzügyminiszterium 210-211. p.; Tiszti címtár 8. évf., 1889. Magyarország M. kir. pénzügyi ministerium. 211-212. p.

¹¹ PK. 1892-12-01. 28. sz. 1247. p.; Tiszti címtár 9. évf., 1890. I. Magyarország Pénzügyi m. kir. ministerium 181-182. p.; Tiszti címtár 11. évf., 1891. I. Magyarország Pénzügyi m. kir. ministerium 186. p.

¹² BK. 1893. július (27. évf., 162. sz.) 1893-07-18. 1. p.; Tiszti címtár 12. évf., 1893. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 186. p.

¹³ PK. 1894-04-21. 12. sz. 224. p.; PK. 1895-02-20. 5. sz. 65. p.; PK. 1895-08-20. 22. sz. 450. p.; Tiszti címtár 13. évf., 1894. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 192. p.; Tiszti címtár 14. évf., 1895. I. Magyarország.

A működés utolsó évében radikális személyi változások történtek, melyek már a készülődés közizgatási bíraskodásra történő átállás közvetlen előzményei voltak. A pénzügyi közizgatási bíróság létszáma 13-ra emelkedett. *Ludvigh János* elnök irányításával 1896-ban *Kogler János, Székely József, Bóné Géza, Exner Nándor, Pfriedm László, Teleszky Ferenc, Szilassy Aladár, Vöröss Sándor, Reviczky Ambrus, Zubkovics Arzén, Hammer Károly* és *Fellegi Viktor* ítélkezett.¹⁴ Az 1884-ben ítélkező hét bírónak 8.174 ügyet kellett elbírálnia, az 1886-ban ítélkező 13 bíró éves penzuma (a hátralékkal számolva) 17.510 volt.¹⁵

A pénzügyi közizgatási bíróság 1884-ben kinevezett hét tagja közül ketten (*Kogler János és Székely József*) töltötték ki a teljes tizenhárom évet. Pénzügyi ítélőbírói tevékenységüket négyen saját kérésükre szüntették meg, hárman halálozás miatt estek ki. Ha az ítélkezési periódusban kinevezettek kinevezéskori életkorát tekintjük, megállapítható, hogy valamennyien komoly élettapasztalat birtokában és hosszú szakmai életút után nyertek alkalmazást. A kinevezéskori életkort tekintve *Taray Andor* és *Marinovich Marcell* (62) állt az élen, őket követte az elnökké kinevezett *Ludvigh János* és *Keömley Nándor* (58). *Madarassy Pál* elnöki kinevezésekor 56 éves volt, bíróvá lett munkatársainak zöme pénzügyminisztériumi beosztottja volt. Az ítélő-bírák döntő többsége az 1840-es évek elején született, közülük többen az 1848-as minisztériumi apparátusban dolgoztak, majd néhányan (*Marinovich, Pfriedm, Hegedüs, Ludvigh*) a neoabszolutizmus idején is hivatalt viseltek. Az 1884-es bírói kinevezésnél egyébként nem számított hátránynak, hogy *Madarassy* Kossuth Lajos minisztériumában volt kezdő szakember és az sem, hogy *Detrich* és *Hegedüs* gyakor önkéntes nemzetőrként szolgált. A legfiatalabb kinevezett bíró *Szilassy Aladár* (39) volt, akire a paritás biztosítása érdekében volt szükség.¹⁶

II. Korábbi szakmai karrier, pénzügyi jártasság

A törvény szerint a testület bírónak fele a bírói kvalifikációval rendelkező szakemberekből állt. A bírósági tevékenység tizenhárom éve alatt pénzügyi közizgatási bírói kinevezést kapott személyek közül e kategóriába tartozott *Székely József*, aki kinevezése előtt a budapesti királyi tábla bírója volt. Jogi tanulmányai befejezése után doktori szigorlatot, köz- és

Pénzügyi m. kir. ministerium 192. p.

¹⁴ Tisztai címtár 15. évf., 1896. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. ministerium 191. p.

¹⁵ MNL-OL. K 255 1885-1-1451. sz.; Aliquis: Pénzügyi közizgatási igazságszolgáltatásunk. *Magyar Igazságügy.* 1886. (Szemle) 82-83. p.; Fraucnkcl Sándor: A pénzügyi közizg. bíróság működése 1885. évről. *Jogtudományi Közöny*; (a továbbiakban: JK) 1886 (XXI. évf.) Törvénykezési szemle. 5. sz. (1886. január 29.) 37. p.

¹⁶ A kinevezés éve és a kinevezéskori életkor: *Beniczky Gyula* 1884-57; *Bóné Géza* 1885-45; *Detrich Márton* 1885-54; *Fellegi Viktor* 1895-55; *Kogler János* 1884-49; *Székely József* 1884-44; *Exner Nándor* 1886-51; *Hammer Károly* 1895-58; *Hegedüs Ferenc* 1884-56; *Keömley Nándor* 1893-58; *Ludvigh János* 1893-58; *Madarassy Pál* 1884-56; *Marinovich Marcell* 1884-62; *Pfriedm László* 1886-54; *Pongrácz Emil* 1885-43; *Raič György* 1888-57; *Reviczky Ambrus* 1893-52; *Szilassy Aladár* 1886-39; *Taray Andor* 1884-62; *Teleszky Ferenc* 1886-43; *Vöröss Sándor* 1893-56; *Zubkovics Arzén* 1895-49.

váltóügyvédi vizsgát tett. Szakmai pályája 1865-ben a fővárosi királyi táblánál kezdődött, majd 1866 és 1869 között a marosvásárhelyi református jogakadémia tanára volt. Ezt követően a marosvásárhelyi királyi táblánál királyi ügyész, 1872-ben főügyész-helyettes lett. Innen kerül 1877-ben budapesti királyi táblához, ahol jövedéki kihágási ügyekben döntött. E tárgykörben országos szaktekintély volt.

A bírói minősítéssel rendelkezőkhoz tartozott *Taray Andor* nyugalmazott törvényszéki bíró is, aki ügyvédi képesítést szerzett, majd szülővárosában, Pécsen aljegyzőjeként kezdte nyilvános pályáját, később 1850-ig a város főjegyzője volt. Ezt követően rövid ideig a Baranya-Tolna megyei törvényszékhez ülnökké nevezték ki, ahol a törvényszék 1861-es feloszlatásáig és nyugdíjaztatásáig szolgált. 1865 és 1870 között a pécsi püspökség uradalmának kormányzója volt.¹⁷ Hozzá hasonlóan *Beniczky Gyula* is országgyűlési képviselő volt, aki korábban köz- és váltóügyvédi képesítést és gyakorlatot szerzett. Nógrád megyében 1848-ban szolgabíró, 1861-ben főszolgabíró lett.¹⁸

Bóné Géza elemi és gimnáziumi tanulmányait Székesfehérvárott végezte. Budapesti jogi tanulmányai végeztével Fejér megyében előbb megyei al-, majd főjegyzői és alispáni tisztséget töltött be. Volt bírói képesítése, de mindvégig a gyakorlati közigazgatásban dolgozott.¹⁹ *Teleszky Ferenc* budapesti ítélőtáblai pótbíró, *Szilassy Aladár* budapesti ügyvéd volt, mindketten a klasszikus igazságszolgáltatási pályáról kerültek a pénzügyi bírák közé. *Reviczky Ambrus* is budapesti törvényszéki bíró volt, aki röviddel kinevezése előtt Mailáth György országbíró gyilkosainak 1883-as perében ítélezett.²⁰

A pénzügyi közigazgatási jogvédelemben résztvevők másik csoportjába a pénzügyminisztérium fogalmazási szakánál megkívánt minősítéssel, tehát pénzügyi-szakmai tapasztalattal rendelkező bírák tartoztak. A bíróság elnökei (*Madarassy Pál*, *Ludvig János*) is ebbe a személyi körbe tartoztak, korábban az állami pénzügyi apparátus vezetői voltak, és kinevezésükkor közel három évtizedes szakmai pálya állt mögöttük.

Madarassy Pál ügyvédi oklevelét 1847-ben szerezte meg. 1847-ben Heves megyei alügyész lett, s még ez évben fogalmazó-gyakornok az udvari kamaránál, majd fogalmazói segéd az első földmívelési, ipar- és kereskedelmi minisztériumban. Később a pénzügyminisztérium elnöki osztályán szolgált egészen a világosi fegyverletételig. A neoabszolútizmus időszakában végig állásban volt, a magyarországi pénzügyigazgatóságoknál alkalmazták 1867-ig. A második pénzügyminisztériumban osztálytanácsos, *Lónyay Menyhért* pénzügyminisztersége alatt már az elnöki osztályt vezette. 1868-ban miniszteri tanácsos lett és a közvetett adózási főosztály élén állt. 1871-ben államtitkári teendőkkel bízták meg, 1875-től helyettes államtitkár volt egészen 1883. december 31-ig.²¹ *Szapáry Gyula* uralkodóhoz írt

¹⁷ SZINNYEI JÓZSEF: MAGYAR írók élete és munkái. (a továbbiakban: SZINNYEI) 13. kötet 1296. p.; BK. 1883. december (17. évf., 295. sz.) 1883-12-25. 1. p.

¹⁸ BK. 1883. december (17. évf. 295. sz.) 1883-12-25. 2. p.; Pesti Hírlap (a továbbiakban: PH), 1894. augusztus (16. évf., 215. sz.) 1894-08-03. 4. p.

¹⁹ SZILASSY ALADÁR: Az örök földcsűr. *Protestáns Szemle*. 1925. 25. p.

²⁰ *Fővárosi Lapok* 1883. szeptember (229. sz.) 1467. p.

²¹ 1892-1896. évi országgyűlés STURM ALBERT (szerk.): *Országgyűlési almanach 1892-1897*. Budapest. 1892. Főrendiház XI. Ö Felsőháza által élethossziglan kinevezett főrendiházi tagok. Madarassy Pál 153-154. p.

előterjesztése szerint „a pénzügyi közigazgatási bíróság sikeres működését leginkább az által hiszem biztosítani, ha a bíróság élére, annak elnökéül oly férfit sikerül megnyernem, ki egyrészt a legalaposabb ismeretével bír a pénzügyi közigazgatás minden ágazatának s másrészt egyéni tulajdonai és jelleménél fogva aziránt is biztosítékot nyújt, hogy a felek méltányos érdekeit az állami érdekekkel s a pénzügyi közigazgatás kívánalmaival helyes egyensúlyba képes hozni.”²²

Ludvig János jogi tanulmányainak befejeztével, 1854-ben, húsz éves korában lépett a pénzügyi szolgálatba. Pályája első éveiben Temesváron, Lúgoson, Nagybecskerekken, majd Kassán szolgált és korán a fogyasztási adók kiváló ismerője lett. *Lónyay* 1870-ben a pénzügyminisztériumba titkárnak nevezte ki. 1873-ban királyi tanácsos és szegedi pénzügyigazgató, majd öt évvel később miniszteri osztálytanácsos és fővárosi adófelügyelő. Mint a fogyasztási és adótörvények előadója, a petróleum-, szesz- és cukoradók behozatalát megelőző közös tárgyalásokon a magyar kormányt is képviselte.²³ Szemlélete eltért a *Madarassy* által követett jogvédelmi iránytól. „Ő, mint a pénzügyi bíróság elnöke is első sorban hivatalnok s maga a megtestesült fiskálizmus. Ő, aki életének javát a pénzügyminisztérium büroiban töltötte, csak egy érdeket ismer: az államkincstár érdekét. Az, hogy elvégre az állampolgároknak is vannak érdekeik, az ő szemében másodrangú dolog.”²⁴

A bírák jelentős része a pénzügyminisztériumból került át, és korábban is olyan ügyekkel foglalkozott, melyek elbírálása 1884 után a pénzügyi közigazgatási bíróság hatáskörébe került. Ide sorolható *Marinovich Marcell* pénzügyminiszteri tanácsos, *Kogler János* miniszteri tanácsosi címmel és jelleggel felruházott pénzügyminiszteri osztálytanácsos, akik bíróvá történő alkalmazásukkor minisztériumi főtisztviselőkként a közvetett adók főosztályán dolgoztak.

Hegedűs Ferenc jogi tanulmányait a kassai jogakadémián végezte. Az 1848/49-es időszakban honvéd hadnagyként szolgált. Hivatali pályáját 1852-ben fogalmazói gyakornokként a budai gyámi és királyi országos pénzügyigazgatóságnál kezdte. Kinevezése után fogalmazó, majd 1859-ben pénzügyi kerületi biztos, ezt követően 1865-ben az óbudai koronauradalom tisztartója lett. Innen került át 1870-ben a pénzügyminisztériumba, ahol 1874-től királyi tanácsosi rangban miniszteri titkárként alkalmazták. Ezt követően – kikerülve a központi adminisztrációból – pénzügyigazgatói kinevezést kapott. Előbb a besztercebányai, majd a nagyszombati pénzügyigazgatóságot vezette, ezután osztálytanácsosként a főváros adófelügyelője lett. A pénzügyminisztériumba 1878-ban visszatérve kezdetben az illetékügyi majd az egyenes adók ügyének osztályát irányította. Közigazgatási bíróvá történő kinevezéséig közel harminc évet töltött pénzügyi szolgálatban.²⁵

²² MNL-OL. K-27 (1883. 11. 20.) 19R/24. 19. p.

²³ SZÉKELY VERA: A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában 3. rész: Magyar Királyi Pénzügyminisztérium (Forrástudományi segédletek I. Budapest, 1985) (a továbbiakban: SZÉKELY) 32. p.; *Budapesti Hírlap* (a továbbiakban: BH) 1892. április (12. évf., 118. sz.) 6. p.; PH. 1892. április (14. évf., 118. sz.) 1892-04-28. 1-2. p.

²⁴ BH. 1893. január (13. évf., 23. sz.) 1-2. p.

²⁵ BH. 1856. január (13. sz.) 1856-01-16. 1. p.; BK. 1875. február (9. évf., 34. sz.) 1875-02-12. 1. p.; BK. 1889. július (23. évf., 160. sz.) 1889-07-12. 3. p.; Székely 32. p.

Pongrácz Emil iskoláit Vácott, Esztergomban, Egerben és Rozsnyón végezte. Később Jenában és Heidelbergben bölcsészetet hallgatott, Pesten és Bécsben jogi tanulmányokat folytatott. 1868-ban állami szolgálatba lépve pénzügyminiszteri titkár, 1878. januártól osztálytanácsos lett. Mint a főrendiház született tagja a költségvetési viták alkalmával rendszeresen szerepelt; figyelmet keltett az osztrák-magyar bank-társulat létesítéséről és szabadalmáról (1878) és a hitelműveletek útján fedezendő állami kiadásokról szóló (1879) törvényjavaslatok tárgyalásánál tartott beszédeivel. Felszólalt a pénzügyi közigazgatási bíróságról szóló törvény főrendiházi vitájában is.²⁶

Detrich Márton hivatali karrierjét 1868-ban miniszteri fogalmazóként kezdte, ahol birtokrendezéssel, úrbéri ügyekkel, a korona- és kincstári uradalmak pénzügyeivel foglalkozott. 1870-től miniszteri titkár, munkaköre kibővült a kincstári ügyészségek szervezésével és a jogügyek minisztériumi koordinálásával. 1880-tól miniszteri osztálytanácsos, a jogügyek, a budapesti kincstári jogügyi igazgatóság irányítója, a jogügyi képviseltek vezetője volt.²⁷

Pfriem László pénzügyminiszteri osztálytanácsos volt. 1880 és 1886 között a pénzügyminisztérium olyan részlegeit irányította, ahol díjak, bélyeg és jogilletékek kivetésével és a benyújtott panaszok intézésével foglalkoztak.²⁸ *Raić György* 1869-től dolgozott a minisztérium horvát osztályán. Bírói kinevezése előtt zágrábi kataszteri igazgató lett.²⁹ *Vöröss Sándor* is pénzügyminiszteri osztálytanácsosi címmel rendelkezett, de tulajdonképpen belső ember volt, hiszen a bíróság megalakulása óta ő vezette annak hivatalát.

Voltak olyan bírák, akik a pénzügyi igazgatás területi vagy aláigazgatói szintjéről kerültek a testületbe. Ide sorolható *Exner Nándor*, aki 1868-tól az ország különböző területén adófelügyelői állásban volt, majd 1876-tól a debreceni adóigazgatás vezetője lett. Bírói alkalmazása előtt a fővárosi adófelügyelő.³⁰ *Hammer Károly* is egész életét a pénzügyi igazgatásban töltötte, szolgálatát fogalmazói díjnokként 1868-tól kezdte. Az 1875-től létesített királyi illeték-kiszabási hivataloknál töltött el huzamosabb időt, végül a minisztérium fogyasztási adókkal összefüggő felügyeleti jogkörét gyakorolta. *Fellegi Viktor* 1869-től folyamatosan a pénzügyi közigazgatás központi szerveinél dolgozott, kinevezésekor a pénzügyminisztérium adókiivetéssel és megállapítással ügyosztályának vezetője, de korábban hosszú ideig irányította az adóvégrehajtással foglalkozó apparátust.³¹

Alkalmazni kellett olyanokat is, akik a horvát ügyekben járatosak voltak. Közülük *Marinovich Marcell* kiváló eredménnyel elvégzett jogi tanulmányok után az 1843/1844-i országgyűlésen joggyakornok és jurátus volt, majd ügyvédi vizsgát tett. Az udvari kamaránál 1844-ben vállalt állást, 1868-ban pénzügyminisztériumi osztálytanácsos, majd 1878-ban miniszteri tanácsos lett. Ebben a minőségében kezdetben a közvetett adók főosztályát, majd

²⁶ SZÉKELY 21., 53. p.; Magyar írók élete. Bárá Pongrácz Emil. *Figyelő* 18. évf. (1885) 232-233. p.

²⁷ SZÉKELY 21., 32., 54. p.

²⁸ SZÉKELY 21. p.; Tiszti címtár 5. évf., 1886. Magyarország. M. kir. pénzügyminisztérium 161. p.; BK. 1880. április (14. évf., 91. sz.) 1880-04-21. 1. p.

²⁹ SZÉKELY 55. p.; BK. 1870. január (4. évf., 8. sz.) 1870-01-12. 1. p.; BK. 1884. február (18. évf., 30. sz.) 1884-02-06. 1. p.

³⁰ BK. 1880. február (14. évf. 47. sz.) 1880-02-27. 1. p.

³¹ SZÉKELY 22., 75. p.; Tiszti címtár 14. évf., 1895. I. Magyarország. Pénzügyi m. kir. minisztérium 188. p.

a jogi és horvát osztályokat vezette. Közel negyven éves gyakorlatot szerzett a pénzügyi adminisztráció terén. Nyelvismeretének is szerepe volt a kinevezésében.³² Hozzá hasonlóan *Keömley Nándor* már 1869-ben a pénzügyminisztérium horvát osztályán dolgozott.³³ *Zubkovics Arzént* 1874-ben osztották be a minisztérium horvát ügyekkel foglalkozó 15. ügyosztályára.

Ha az ítélőbírói kinevezések szakmai hátterét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a pénzügyi közigazgatási bíróság személyi összetétele garantálta az állam pénzügyi érdekeinek képviselését. Már a kezdetben működő testület két első osztályú bírója (*Marinovich, Kogler*) a pénzügyminisztériumból került ki, egy további bíró (*Hegedűs*) korábban szintén a pénzügyminisztériumban dolgozott. Amikor valamely pénzügyi kérdésben jártas bíró lemondott, vagy meghalt, a helyettesítésére konzekvens módon a minisztériumi apparátusból jelöltek utódokat.

Megállapítható, hogy az elnöki időszakok a személyválasztás terén érezhetően különböztek. *Madarassy* lényegében egykori beosztottait ajánlotta a bírói helyekre, míg *Ludvig* idején már az általános közigazgatási bíróság leendő elnöke, *Wekerle Sándor* személyzeti szempontjai érvényesültek. Az utolsó két év a személyek kiválasztás terén is az általános hatáskörű közigazgatási bíróság megszervezésének – előre számítható – személyzeti igényeit vették figyelembe.

III. Politikai-közéleti szerepvállalás, társadalmi kapcsolatok

A bírák – alkalmazásuk előtti – politikai-közéleti tevékenységét tekintve *Beniczky Gyula* aktivitása emelhető ki, aki 1865-től országgyűlési képviselő volt, bírói kinevezéséig – egy ciklust kivéve – folyamatosan részt vett a képviselőház munkájában. *Tisza Kálmán*t már a balközép párt tagjaként is szolgálta, később is a miniszterelnök bizalmasa maradt. Képviselőként a költségvetési bizottság tagja volt, többször felszólalt az adóügyi javaslatok vitájában. Protestáns (evangélikus) vallású, nógrádi esperességi felügyelő volt.³⁴ *Taray Andor* is a bíróság egyik politikusi körből verbuválódott tagja volt, aki országgyűlési képviselőként, 1872-től három ülészakon képviselte Pécs szabad királyi város választópolgárait. Pártállása az országos politikának megfelelően változott. 1875-től a Tisza Kálmán-féle Szabadelvű Párt képviselőjeként szerzett mandátumot, 1878 és 1881 között is a generális pártjában szolgált. A képviselőház könyvtári bizottsága élén állt, s 1878-ban az ő kezdeményezésére kezdődtek a parlamenti cserekapcsolatok. Eredeti neve *Chachi-*

³² Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1866. Beamtenchematismus von Ungarn. 9. p.; Pesti Hírlap, 1847. január-június (869. szám) 1847-04-25. 1. p.; SZÉKELY Miniszteri fogalmazói kar 12. p.

³³ SZÉKELY Pénzügyi jövedéki, műszaki és egyéb szaktisztviselők. 102. p.

³⁴ PÁLMÁNY BÉLA: A magyar törvényhozás levéltárának rövid története és mai tagolódása. *Levéltári Közlemények*, 68. (1997) 1-2. 229. p.; BK. 1867. november (1. évf. 197. sz.) 2286. p.; BK. 1868. július (2. évf., 153. sz.) 1940. p.

novics volt, mely délszláv származására utalt. Kiemelkedő helyismeretét felhasználta a sichelburg-marienthali határkiigazítási ügyben, amely a magyar kormány javára dőlt el.³⁵

Bóné Géza a Dunántúli Református Egyházkerület mezőföldi egyházmegyéjének gondnokaként Tisza Kálmán világi főgondnoksága alatt tevékenykedett. Nekrológiájában az olvasható, hogy (saját érdemei mellett) egykori hivatali felettese, *Szögyéni Marich László* „nemes jóakarata és pártfogása” tette lehetővé közigazgatási bírói kinevezését.³⁶ *Szilassy Aladár* a tolnai református egyházmegye és a budapesti pesti református egyház gondnoka, a budapesti ifjúsági egyesület elnöke volt. A Keresztény Ifjúsági Egyesületek Világszövetsége egyik tisztviselője volt és ma is a mozgalom egyik hazai megszervezőjeként tartják számon. Az általa alapított magyar ágazaton belül szerveződött Magyarország első cserkészcsapata. Számottevő vallási-közéleti munkássága volt.³⁷ *Reviczky Ambrus* 1882-ben az új kaszinó megalakításában vett részt. E testület igazgatóságban az arisztokráciát gróf *Zichy Jenő*, a köznemességet a szervezésben kiemelkedő érdemeket szerzett *Reviczky Ambrus*, a polgárságot *Wekerle Sándor* képviselte.³⁸ Később politikai ambíciói támadtak, függetlenségi párti jelöltként részt vett az 1906-i veszprémi képviselőházi választáson. A Népszava tudósítója szerint „Reviczky Kossuth táviratával korteskedett, mely őt hivatalos jelöltnek nevezte ki és azzal, hogy ő is Zemplénben született, mint Rákóczi és Kossuth Lajos, továbbá, hogy ő Wekerle Sándorral, Kossuth Ferencsel, Ludvig Lajos vasúti elnök-igazgatóval rokonságban van, s ami fő, 16 nemes őse van, amiért is császári kamarás lett.”

Nyugdíjazása után *Exner Nándor* is politizált; 1906-ban a pozsonyvárosi 48-as függetlenségi kör elnöke lett.³⁹ *Kogler János* kinevezéséig az országos statisztikai tanács aktív tagja volt.⁴⁰ A bíróság többi tagja nem folytatott érdemi közéleti tevékenységet.

³⁵ BK. 1872. február (6. évf., 48. sz.) 1872-02-29. 1. p.; NAGY IMRE GÁBOR: Névmagyarosítási törcsvések a dualizmus kori Pécsen és Baranyában 1867-1895. Baranyai történetírás. *A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*, 1990/1991. Pécs, 1992. 306. p.; BH. 1900. október (20. évf., 298. sz.) 6. p.

³⁶ Nekrológ. Bóné Géza. *Dunántúli Protestáns Lap* 13. évf. 1902. VI. 808-809. p.

³⁷ A KIÉ félszázados jubileuma. BH. 1933. december (53. évf.) 279. sz. 9. p.; Szilassy Aladár közéleti művei: *A keresztény munka s ebben az ifjúság szerepe*. Budapest, 1892.; *A keresztény ifjúsági egyesületekről*. Bocséd, elmondta Kolozsvárott a ref. theologiai fakultás aulájában 1896. febr. 22. tartott vallási összejövetelen. Budapest, 1896.; *Az ifjúság keresztény gondozása*. Felolv. 1904. szept. 15. a prot. irod. társaság díszközgyűlésén. Budapest, 1904. SZINNYEI 13. köt. 927. p. VÖ: RAVASZ LÁSZLÓ. *A lélek szolgálata*. Gyászbeszéd Szilassy Aladár felett. Bethlen ny. Budapest, 1924. [1925.].

³⁸ GÁBOR ISTVÁN: *A magyar zeneművészek háza*. Budapest, 1971. (9. évf.) 5. sz. 23. p.; NOVÁK BÉLA: Fővárosi kaszinók. Társasélet Pesten és Budán. Budapesti Ncgycd 46. (2004. tél) 100. p.; *Népszava*, 1906. július (34. évf., 167. sz.) 2. p.

³⁹ BH. 1906. november (26. évf. 304. sz.) 1. p.

⁴⁰ BK. 1870. július (4. évf.) 156. sz. 3043. p.

IV. Szakirodalmi tevékenység

A bíróság elméletileg legképzettebb tagja *Kogler János* volt. Kezdetben jogakadémiai tanár; 1869-ben pénzügyminiszteri titkári kinevezést kapott, majd 1881-ben osztálytanácsos lett. 1877 és 1880 között a Közigazgatási Döntvénytár egyik szerkesztője volt.⁴¹ *Székely József* szintén komoly szakirodalmi munkássággal rendelkezett. 1866-ban a marosvásárhelyi volt jogakadémián három évig tanította az osztrák polgári magánjogot, pertant és hűbérjogot. Ezután királyi ügyészi pályára lépett, 1871-től királyi főügyész-helyettes, majd a budapesti királyi ítélői táblabíró. Nevéhez kötődik egy új szaktudományi részterület, a jövedéki büntetőjog meghonosítása.⁴²

Madarassy Pál, a testület első elnöke már 1850-ben publikálta és kommentálta a rendkívül szerzteágazó osztrák (nálunk is hatályba lépett) illetéknormákat.⁴³ Mivel a kiegyezés után nem született új illetékügyi szabályozás, számos tanulmányban értelmezte a továbbéltó osztrák szabályokat és több, hazai törvényi szabályozásra vonatkozó javaslatot készített.⁴⁴ A hazai jogéletben pozitív visszhangot váltott ki merész cikksorozata a közigazgatási bíraskodás átalakításáról, hiszen a bíróság elnökeként a fennálló helyzetet bírálta. Petőfi több költeményét lefordította volapük nyelvre. *Tarnay Pál* néven egy év alatt mintegy huszonöt vigjátékot és operettet írt. Eredeti színművei közül nagy sikert ért el *A napam boldogít című vigjátéka*. *Emile Zola* számos regényét (*Mouret abbé vétke*, *Hölgyek öröme*, *Az élet öröme*, *Rougonék szerencséje*, *A zsákmány*, *Páris gyomra*) ő fordította először magyarra.⁴⁵ *Taray Andor* is számos közjogi tárgyú művet jelentett meg, melyek érintették

⁴¹ KOGLER munkái: *Theses ex universa juris prudentia et scientiis politicis*. Budac, 1860.; *Az austriai pénzügyi törvényisme: vázlatban előadva és saját hallgatóinak szükségleteihez alkalmazva* Dr. Kogler Nep. János jogakadémiai tanár által. Kassán, [S. n.] 1865. 278. p.; *Általános vagy elméleti államtan*. Heckenast. Pest. 1868. Vö. ABAFI LAJOS: *Közigazgatási Döntvény-tár*. IV. köt. 1877-1879. Figyelő 6. (1879); SZINNYEI: 6. köt.; ABAFI LAJOS: *Közigazgatási Döntvény-tár*. IV. köt. 1877-1879. Figyelő 6. (1879).

⁴² SZÉKELY JÓZSEF művei: *Vélemény a marosvásárhelyi jogászegylet által kitűzött ezen kérdésre: Az irhoni büntönrendszer minő föltételek mellett volna hazánkban alkalmazható*. Marosvásárhely, 1874.; *Reductio és cputatio*. Marosvásárhely, 1875.; *Milyen legyen az új bünvádi eljárás? Vélemény és indítvány*. Marosvásárhely, 1875 és 1876.; *Büntető eljárás a jövedelmi kihágások tárgyában*. Budapest, 1877., 1878.; *A jövedéki kihágások büntető jogtana*. Budapest, 1881.; *Fiscalismus és jogszolgáltatás*. Budapest, 1882.; *A jövedéki büntető eljárásról tekintettel a monarchia mindkét felére*. Budapest, 1882.; *Das Gefälls-Strafverfahren in den beiden Hälften der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Budapest, 1882.; *Javaslat a jövedéki büntető eljárás egvontetűsége és ideiglenes szabályozása tárgyában*. Budapest. 1883. JK. 1917-03-18. 11. sz. 105. p.

⁴³ *Lexicon der Stämpel- und Gebühren-Gesetze vom 9. Februar und 2. August 1850*. Lauffer und Stolp, Pest, 1858. 520 p.

⁴⁴ A bélyeg-illetékügyi és pénzügyi eljárás reformja. *A jog*. 8. évf. 37. sz. (1889.) 311-314. p.; *Jogvédelem az illetékkiszabások ellen*. *A jog*. 8. évf. 51. sz. (1889.) 428-430. p.; *A bélyeg és illetékek iránti törvények és szabályok lexikona*. Athenacum, Budapest, 1883. 546 p.; *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok. Ügyvédek lapja*. 6. évf. 33. sz. (1889.) 5-6. p.; *Bélyeg- és jogilletéki reformjavaslatok*. Államny. Budapest, 1889. I. k., Általános jelentés: törvényjavaslat a bélyegadóról. 639 p.; II. k., Törvényjavaslat a jogilletékről. 625 p.

⁴⁵ Szervezzünk elsőfokú pénzügyi bíróságokat. *Ügyvédek lapja*. 6. évf. 51.sz. (1889.) 2. p.; *Első folyamodású pénzügyi bíróságokról (A jogorvoslatok rendszere)*. *A jog*. 8. évf. 8. sz. (1889.) 63-66. p. Szépirodalmi mun-

a közjogi berendezkedésünk kiegyezés utáni alapkérdéseit.⁴⁶ Pongrácz Emil neve szintén ismert volt a hazai pénzügyi publicisztikában, sőt a szélesebb irodalmi körök előtt is. Alig ismert, de fontos tanulmányt írt a hazai pénzügyi nyelv kialakulásáról és aktuális állapotáról. A meglehetősen ritka hazai illetékjogi szakirodalom egyik műve szintén egy pénzügyi közigazgatási bíróságról, Hegedűs Ferenc tollából jelent meg.⁴⁷

Vöröss Sándor „A pénzügyi közigazgatási bíróság döntvényei és elvi jelentőségű határozatai” címmel adta ki a bíróság legfontosabb döntéseit. E döntvények és elvi jelentőségű határozatok 1885-től kezdve a Pénzügyi Közlöny külön mellékleteként jelentek meg. A sorozatnak komoly jogfejlesztő hatása volt. Beniczky Gyula is publikált egy figyelemreméltó cikket a bírósági segédszemélyzet karrierlehetőségeiről.⁴⁸ Bóné Géza széles körű közigazgatási tapasztalatait összegezte ma is számon tartott tanulmányában.⁴⁹

*

Az áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy az első magyar közigazgatási jogvédelmi fórum – az általánosan elterjedt megítéléssel ellentétben – nem közigazgatási tisztviselőkből és bírákból, hanem olyan személyekből állt, akik e két hivatásra képesítettek voltak. Ennek megfelelően a bírói hivatásra jogosított pénzügyi közigazgatási bírák közül csupán hárman voltak, akik kinevezésekor ténylegesen igazságszolgáltatási munkakört láttak el. Az viszont egyértelműen megállapítható, hogy a pénzügyi közigazgatási bírák kivétel nélkül hosszú ideig tartó tárgybeli munkatapasztalattal rendelkeztek. Többségük a pénzügyminisztérium azon részlegeiből kaptak kinevezést, amelynek ügyköreit a törvény 1884-től a bírósághoz telepítette.

A bíróság egyes tagjainak kinevezésénél kétségtelenül érvényesültek politikai-kapcsolati szempontok. Azt azonban nem állíthatjuk, hogy a bírói kar a Tisza Kálmán-i hivatalépítés

kasságáról: Heves vármegye. *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest, 1910. 388. p.

⁴⁶ *Magyarország európai hatása és Deák Ferencz*. Budapest, 1869.; *Die europäische Mission Ungarns und Franz Deák: aus dem Ungarischen „Die europäische Mission Ungarns und Franz Deák“*. Gebrüder Rosenberg. Pest, 1870.; *Kiderítése egy parlamenti felsőház szükségének, elemei minősítésének, alkatrészei összeállításának és hatásköre korlátainak*. Pest, 1870.; *Vázlatok az alkotmányozási elmélet köréből*. Pest, 1873.; *A bankügyről*. Pest, 1874.; *Parlamentari felsőház*. Budapest, 1874.; *Eszméek az igazságszolgáltatási politika köréből*. Budapest, 1881. SZINNYEI 13. kötet 1296. p.; „Mint ily merő, természetes erő tűnik az föl még az újabb irodalomban is Taray nemes irányú munkájában (Vázlatok az alkotmányozási elméletek köréből).” CONCHA GYÖZÖ: *Politika*. I. köt. 2. kiad. Budapest, 1907. 83. p.

⁴⁷ Pongrácz legfontosabb munkái: *A nemzet vagyonáról. Lónyai Menyhért pénzügyminiszter emlékirata nyomán*. Pest, 1869.; *A m. kir. pénzügyminisztérium öt évi működése 1867-71*. Budapest, 1873. (Lukács Bélával); *A financia magyarság. Nyelvszociológiai tanulmány. Magyar Nyelvőr* 4. évf. 1875.; HEGEDŰS FERENCZ: Illetékvisszatérítés az államkincstár alaptalan gazdagodása esetében. *Közgazdasági Szemle* 1902. 28. kötet I.

⁴⁸ BK. 1885. június (19. évf., 129. sz.) 1885-06-09. 3. p.; BENICZKY GYULA: A pénzügyi közigazgatási bíróság segédszemélyzete. JK. 1884-11-14. 46. sz. 365. p.

⁴⁹ *Fejér megye szervezete, az 1870. XLII. t.-cz. 91. §. értelmében kidolgozva*. Székesfejérvár, 1871. ERDŐS FERENCZ: Fejér vármegye alispáni hivatalának szervezete és ügyrendje. *Levéltári Közlemények*, 58. (1987) 1-2. 84. p.; SZINNYEI I. kötet 1209. p.

hagyományos rendje szerint képződött. A pénzügyi jogviták eldöntéséhez ugyanis komoly szakértelemre, a hatalmas mennyiségű panasz elbírálásához komoly energiára volt szükség. Ez a testület nem kínált egyetlen kedvezményezett számára sem felhőtlen hivatali karriert, vagy könnyen elérhető anyagi előnyt.

ISTVÁN STIPTA

DIE REKRUTIERUNG DER RICHTER DES FINANZVERWALTUNGSGERICHTS (1884-1896)

(Zusammenfassung)

Die Studie beschäftigt sich mit der persönlichen Zusammensetzung der Spruchrichter des ersten ungarischen Verwaltungsgerichts und der Aspekte ihrer Auswahl. Neben der Untersuchung des beruflichen Fortschrittes beobachtet der Aufsatz ihren gesellschaftlichen Status, ihre politische Tätigkeit im öffentlichen Leben, ihren Charakter der Lebensphase und ihre Tätigkeit in der Fachliteratur. Die Studie enthält keine völlige archontologische oder prosopographische Analyse, weist jedoch darauf hin, welche Aspekte und Beziehungsfaktoren notwendig waren, so dass jemand im Zeitalter des Dualismus während der Epoche von Kálmán Tisza aktiv im Verwaltungsrechtsschutz beteiligen konnte.